

УДК 811.1:81'42-028.16:316.642.3-026.39 (045)
DOI <https://doi.org/10.32782/modernph-2025.3.7>

МОВЛЕННЄВИЙ ПОРТРЕТ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ ДИСКУРСУ ДЖ. БАЙДЕНА)

Жмаєва Наталя Сергіївна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри «Філологія»
Одеського національного морського університету
ORCID ID: 0000-0003-3382-0155

Ткаченко Альона Олегівна,

асистент кафедри «Філологія»
Одеського національного морського університету
ORCID ID: 0009-0001-1813-9356

У статті представлено результати аналізу іллокутивних мовленнєвих актів у політичному дискурсі американського президента Дж. Байдена. Найчисленнішою групою мовленнєвих маніфестацій є репрезентативні мовленнєві акти, які становлять 58% від загальної кількості встановлених іллокутивних мовленнєвих актів. Залежно від того, чи бере мовець на себе повну відповідальність за істинність висловлювання, чи висловлює чужу думку, висловлює припущення або умовивід щодо чогось, репрезентативні мовленнєві акти було поділено на чотири основні розряди. Констативи становлять найчисленнішу категорію в політичних текстах (62%) і разом з евідентивами (20%) та дедуктивними (13%) формують корпус висловлювань, які володіють найбільшою асертивною іллокутивною силою і виражають констатацію стану справ у минулому, теперішньому та майбутньому. Супозитиви, на частку яких припадає 5%, є найменш уживаними через свою семантичну складову частину припущення і невпевненості у власних словах.

Наступним за репрезентативністю іллокутивним мовленнєвим актом у політичних виступах Дж. Байдена є директиви, частка яких становить 18% від загальної кількості зафіксованих видів мовленнєвих актів у матеріалі дослідження, адже основна мета текстів – переконати аудиторію у правильності політики, що проводиться, і спонукати до визначених дій. Серед директивів найуживанішими (77% від усіх зафіксованих директивних прагматичних висловлювань) є прескриптивні мовленнєві акти (наказ, розпорядження, дозвіл, заборона й вимога), які повною мірою сприяють реалізації прагматичного ефекту Дж. Байдена на аудиторію, тоді як сугестиви (порада, пропозиція та попередження) становлять лише 23% від висловлювань цього прагматичного типу. В агітаційних текстах політик нерідко використовує інтеррогативні висловлювання – квестиви, що становлять 7% від загальної кількості іллокутивних актів в аналізованій вибірці. Експресиви становлять 12% від загальної кількості іллокутивних актів в аналізованій вибірці.

Ключові слова: політичний дискурс, мовленнєвий портрет, лінгвопрагматичний аспект, іллокутивні мовленнєві акти.

Zhmayeva Natalya, Tkachenko Alona. Speech portrait of the modern political leader: linguistic and pragmatic aspect (based on J. Biden's discourse)

The article presents the findings of an analysis of illocutionary speech acts in the political discourse of the American President J. Biden. The most prevalent category of speech manifestations is that of representative speech acts, which account for 58% of the total number of identified illocutionary speech acts. The categorisation of representative speech acts is dependent upon the assumption of responsibility for the truth of the statement by the speaker, the expression of another's opinion, or the making of an assumption or inference about any matter. These acts were divided into four main categories. Statements constitute the most numerous category in political texts (62%), and, together with evidences (20%) and deductions (13%), form the corpus of statements that have the greatest assertive illocutionary power. These statements express a statement of a certain state of affairs in the past, present and future. Suppositives,

which account for 5%, are the least used due to their semantic component of assumption and uncertainty in one's own words.

The following most prevalent illocutionary speech act in Biden's political speeches is directives, constituting 18% of the total number of recorded speech acts in the study material. The primary objective of the texts is to persuade the audience of the correctness of the policy being pursued and to encourage specific actions. Of these directives, prescriptive speech acts (order, instruction, permission, prohibition and requirement) are the most prevalent, accounting for 77% of all classified directive pragmatic statements. These acts are instrumental in achieving Biden's pragmatic effect on the audience. In contrast, suggestions (advice, suggestion and warning) account for a mere 23% of statements of this pragmatic type. In his campaign texts, the politician frequently employs interrogative statements, which account for 7% of the total number of illocutionary acts in the analysed sample. Expressives account for 12% of the total number of illocutionary acts in the analysed sample.

Key words: political discourse, speech portrait, linguistic and pragmatic aspect, illocutionary speech acts.

Вступ. Інтерес до багатогранної політичної діяльності спостерігається в дослідженнях із соціології, культурології, політології. Осмислення сучасного політичного дискурсу буде неповним без лінгвістичного аналізу, що передбачає включення в поле дослідницької уваги мовленнєвих засобів, які формують портрет сучасного політика. Створення мовленнєвого портрета політика – актуальний напрям лінгвістики, багато в чому зумовлений тим, що політики мають регулярний досвід публічних виступів і сформований мовленнєвий імідж. Незважаючи на значну розробленість теоретичних і практичних аспектів мовленнєвого портрета політичних діячів [1–3], окремі питання потребують подальшого висвітлення. Актуальність проведеного дослідження визначається соціокультурною необхідністю вивчення ефективності мовленнєвої діяльності чинного політика. Особливий інтерес становить мовленнєвий портрет сучасного політика, залученого в поточні глобальні політичні процеси, що й зумовило вибір особистості політика – Джоєфа Р. Байдена, який нещодавно залишив пост президента США. Це дослідження є спробою з'ясувати, як американський політик досягає своїх цілей у переконанні та впливі на аудиторію, як він структурує, чим наповнює і за допомогою яких засобів реалізовує свою політичну позицію. Моделювання мовленнєвого портрета сучасного політичного лідера проводиться на основі триаспектної моделі, кожен з аспектів якої становить його змістовну суть: базові ідеологічні концепти (лінгвокогнітивний аспект) [4], репертуар задіяних іллокутивних мовленнєвих актів (лінгвопрагматичний аспект), маркери мовленнєвої манери, що діагносту-

ють (індивідуально-мовленнєвий аспект). Рамки даної статті обмежені лінгвопрагматичним аспектом мовленнєвого портрету Дж. Байдена.

Мета статті полягає у встановленні репертуару задіяних Дж. Байденом у його дискурсі іллокутивних мовленнєвих актів.

Матеріалом дослідження слугували тексти виступів американського президента Дж. Байдена за 2022–2024 рр., які розміщені на офіційному сайті Білого дому [5]. Загальний обсяг проаналізованого корпусу текстів дорівнює 100 умовним аркушам.

Як ключовий метод дослідження було обрано критичний дискурс-аналіз (далі – КДА), що передбачає інтерпретацію мовленнєвого матеріалу у світлі соціальних трансформацій, що відбуваються. Окрім того, застосовувалися загальнонаукові методи спостереження, опису, інтерпретації, порівняння, індукції (формулювання висновків на підставі розгляду окремих фактів).

Результати. Політичне мовлення являє собою процес комунікації, перебіг і результат якої багато в чому залежать не тільки від використовуваного мовленнєвого матеріалу, а й від уміння політика організовувати цей матеріал. Зневажливе ставлення до семантичних і функціональних характеристик слів, які характеризують іллокутивний намір комуніканта, що має політичні цілі, може призвести до комунікативного провалу або протистояння (політик – аудиторія). Функціонально-прагматичний підхід дає змогу розглянути політичний текст із позиції іллокутивних типів висловлювань, що функціонують у ньому. Домінантною функцією політичних текстів є спонування. У побудові текстів спонукального характеру беруть участь такі іллокутивні акти, як

репрезентатив, директив, квестив, комісив і експресив.

У текстах політичних виступів трапляються всі перелічені види іллокутивних актів, їхнє співвідношення визначається своєрідністю особистості політика Дж. Байдена.

З метою переконати в чомусь реципієнтів політик висловлює свою думку або судження, представлене зазвичай репрезентативними мовленнєвими актами. Репрезентатив позначає твердження чого-небудь, інформування про що-небудь. Репрезентативні мовленнєві акти являють собою найчисленнішу групу мовленнєвих маніфестацій: вони становлять 58% від загальної кількості виявлених іллокутивних мовленнєвих актів. Можна стверджувати, що репрезентативи формують інформаційну канву політичних виступів Дж. Байдена. Вони включають такі мовленнєві висловлювання, як опис факту або дії, доказ, судження щодо конкретного предмета спілкування.

Для вираження репрезентативів використовується низка лексичних засобів, покликаних забезпечити зв'язність мовленнєвої діяльності. Серед лексичних засобів, що активно фігурують у текстах, виявлено такі, як перформативні дієслова *to say, to think, to conclude, to believe, to mean* та інші:

As I've said before, Russia will not prevail in this war. Ukraine will prevail in this war. And we will stand with them every single step of the way.

But the battle for democracy could not conclude and did not conclude with the end of the Cold War.

За допомогою таких прислівників, як *really, sincerely, in fact*, мовець висловлює деякий ступінь упевненості у висловлюваному судженні:

In fact Russia has managed to cause something I'm sure he never intended: The democracies of the world are revitalized with purpose and unity found in months that we'd once taken years to accomplish.

Важливу роль у створенні прагматичного ефекту ствердження істини відіграє вибір мовцем слів визначеної семантики. Серед них варто відзначити використання в текстах:

- таких дієслів, як *to know, to see*;
- іменників, що мають семантику узагальнювального характеру: *people, unity*;
- конструкцій із порядковими числівниками, прислівників, що визначають послі-

довність викладу, для структурної організації тексту та привернення уваги до основних позицій політика.

Узагальнювальний характер репрезентують також висловлювання з інклюзивним займенником *we*.

В організації репрезентативних висловлювань у текстах використовуються екстралінгвістичні засоби. У них можуть міститися вказівки на статус політика, його особистий досвід, знання у визначеній галузі, а також наводиться посилання на висловлювання авторитетних для політика особистостей: *As my mother would say, "God love ya."*

<...> as my dad would say, that everybody has – is treated with some dignity <...>.

Проведене дослідження виявило семантичне розмаїття репрезентативних мовленнєвих актів у рамках політичних виступів Дж. Байдена. З використанням репрезентативів політик заявляє, повідомляє, пророкує або висуває здогадку. Залежно від того, чи бере мовець на себе повну відповідальність за істинність висловлювання, чи висловлює чужу думку, висловлює припущення або умовивід стосовно чогось, репрезентативні мовленнєві акти було поділено на чотири основні розряди:

1) констативи, що констатують стан справ у теперішньому та фіксують стан справ, що мав місце в минулому;

2) супозитиви, що припускають якийсь стан справ;

3) дедуктиви, що прогнозують майбутній стан справ;

4) евідентиви, що фіксують стан справ.

Констативи становлять найчисленнішу категорію в політичних текстах (62%) і разом з евідентивами (20%) та дедуктивами (13%) формують корпус висловлювань, які володіють найбільшою асертивною іллокутивною силою і виражають констатацію якогось стану справ у минулому, теперішньому та в майбутньому.

Супозитиви, на частку яких припадає 5%, є найменш уживаними через свою семантичну складову частину припущення та невпевненості у власних словах.

Зі своєрідністю комунікативно-інтенціонального змісту пов'язані відповідні формальні характеристики репрезентативного висловлення. Наприклад, для репрезентативів неприйнятною є форма спонукального

речення з огляду на несумісність його комунікативного змісту та прагматики репрезентативу, а вживання описових зворотів, перелічень, великої кількості простих стверджувальних речень із перформативними дієсловами та модальними словами є найбільш яскравою лінгвістичною характеристикою.

Наступним за популярністю іллокутивним мовленнєвим актом у політичних виступах Дж. Байдена є директиви, частка яких становить 18% від загальної кількості зафіксованих видів мовленнєвих актів у матеріалі дослідження. Основна мета текстів – переконати аудиторію у правильності політики, що проводиться, і спонукати до визначених дій. У найзагальнішому вигляді директивний мовленнєвий акт визначається як вираження волевиявлення мовця, спрямоване на каузачію діяльності адресата.

Прагматичну типологію директивів можна побудувати з різним ступенем деталізації залежно від ознак, які вибирають як основу класифікації.

Проаналізований матеріал дав змогу зупинитися на трьох типах директивів, як-от: 1) прескриптивні, тобто такі, що приписують дію адресата; 2) реквестивні, тобто такі, що спонукають до дії, яка здійснюється в інтересах мовця; 3) сугестивні, які виражають пораду.

Прескриптивні директиви (вимога, наказ, розпорядження, дозвіл, заборона, інструкція, припис, замовлення) характеризуються обов'язковістю виконання дії для адресата, пріоритетністю позиції мовця. Адресат перебуває в непріоритетній позиції і не має права вирішувати питання про виконання/невиконання дії. Вимоги, накази, розпорядження, заборони тощо характеризуються наявністю в мовця пресупозиції «законності» висунутої ним мети. Використання мовних засобів під час їх вираження зумовлене чинником ефективності впливу.

Прескриптиви представлені переважно:

– імперативами (*So, my message – my message to all of you tonight is: Keep it up. Keep it going. Keep reminding the world of hope that Lithuania embodies*);

– питаннями-спонуканнями (*Will we turn back naked, unchecked aggression today to deter other world – would-be aggressors tomorrow? Will we staunch the climate crisis before it's too late?*);

– модальними дієсловами *must, have to, need, can*;

– перформативним дієсловом *to want* (*The Kremlin wants to portray NATO enlargement as an imperial project aimed at destabilizing Russia*).

Прескриптиви у формі імперативів часто доповнюються оціночною лексикою, що збільшує імперативність вислову.

Сугестивні директиви (порада, пропозиція та попередження) являють собою такий тип директивів, у яких пріоритетну позицію має мовець, який на основі свого життєвого досвіду або знання стану справ у визначеній ситуації вважає, що має право казувати дії адресата. Виконання дії не є обов'язковим, і адресат сам ухвалює рішення про її виконання або невиконання.

Пораду можна розглядати як ядерний вид сугестивів. Адресант оцінює план дій адресата не тільки загалом, а і крізь призму особистісних характеристик слухача. Це означає, що він короточасно ставить себе в позицію адресата. Мовними засобами реалізації поради є мовленнєві структури з дієсловами *to think, to believe*, модальне дієслово *should*.

Попередження є непрямим спонуканням, пропозиційний зміст якого вказує на наявну небезпеку або на можливі несприятливі наслідки будь-якої дії для адресата. В аналізованих висловленнях попередження реалізовано перформативними дієсловами *to warn* і *to avert*.

У результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що серед директивів найуживанішими (77% від усіх зафіксованих директивних прагматичних висловлювань) є прескриптивні мовленнєві акти (наказ, розпорядження, дозвіл, заборона й вимога), які повною мірою сприяють реалізації прагматичного ефекту Дж. Байдена на аудиторію, тоді як сугестиви (порада, пропозиція та попередження) становлять лише 23% від висловлювань цього прагматичного типу.

Характерною рисою будь-якого агітаційно-політичного тексту є обіцянки – комісиви. Дж. Серль визначає комісиви як іллокутивні акти, спрямовані на те, щоб покласти вже не на того, хто слухає, а на того, хто говорить, обов'язок здійснити деяку майбутню дію або слідувати визначеній лінії [6]. До цього класу належать різного роду обіцянки і клятви, які реалізовані в аналізованій вибірці перфор-

мативними дієсловами *to mean, to ensure i to promise*.

Варто зазначити, що цей тип прагматичних висловлювань є малорепрезентативним в аналізованій вибірці, становить 5% від усіх реалізацій мовленнєвих актів.

В агітаційних текстах політик нерідко використовує інтеррогативні висловлювання – квести́ви, що становлять 7% від загальної кількості іллокутивних актів в аналізованій вибірці. Мовні акти запитання мають пряму іллокутивну функцію, якщо воно вимагає однозначної відповіді, що впливає з буквального сенсу речення. Прямий спосіб вираження питальних мовленнєвих актів є непопулярним і невикористовуваним у монологічному політичному мовленні, оскільки ставити такі запитання безглуздо, зважаючи на неможливість отримання відповіді.

У непрямих питальних мовленнєвих актах втрачається їхня інтеррогативна сила, вони не супроводжуються відповіддю і звучать у потоці монологічного мовлення. З позицій теорії мовленнєвих актів варто зауважити, що непрямий іллокутивний потенціал питальних речень виявляється ширшим. З усіх випадків нестандартних уживань питальних висловлювань насамперед варто назвати використання їх у директивній функції. Річ у тім, що спонування до дії, у цьому разі до мовленнєвого акту, закладено вже в самій природі запитання, тобто мовець спонукає слухача вчинити вербальний акт, повідомити щось, заповнити його інформаційну лакуну.

Окрім інтеррогативних і директивних, питальні акти використовуються в інших мовленнєвих ситуаціях і виражають різні іллокутивні значення, які можуть накладатися на основне значення. Так, синкретичними є зазвичай висловлювання, що мають яскраво виражену репрезентативну іллокутивну силу. Такі висловлювання фігурують у традиційному синтаксисі як риторичні питання. Не можна заперечувати, що ці висловлювання експресивно забарвлені. Питальне репрезентативне висловлювання нерідко використовується в ситуації, коли оратор обурений, здивований, роздратований, незадоволений. Для нестандартних питальних висловлювань характерне також здійснення вердиктивної функції, що виражає осуд, несхвалення дій опонентів.

Проведений аналіз засвідчив, що в політичних виступах Дж. Байден використовує такі види запитань, що мають різні іллокутивні функції, як:

1. Запитання-пропозиція/порада:

Will we turn back naked, unchecked aggression today to deter other world — would-be aggressors tomorrow?

2. Риторичне запитання:

I had the great honor as a United States senator of championing Lithuania and other Baltic states to join NATO in 2004. Wasn't I brilliant doing that?

Ці питальні висловлювання не дають прямої відповіді на запитання. Експресивний потенціал запитань такого типу закладений у сутності цієї синтаксичної фігури: за формою – це запитання, а за змістом – стверджувальне повідомлення або спонування.

Серед усіх видів питань риторичне питання дещо лідирує в досліджених політичних текстах (52,6%). За допомогою риторичних запитань оратор створює ілюзію двостороннього зв'язку між політиком і аудиторією. Запитання пропозиція/порада теж часто трапляється у промовах американського президента, становить 47,3% від загальної кількості питальних речень. Оформлення спонукальної інтенції у формі запитання знижує її категоричність.

Отже, у запитальному висловленні політичного тексту є суперечність між формою (запитальна структура) і змістом (значення повідомлення).

Квести́ви в монологічному політичному тексті не передбачають відповіді реципієнта, але від значення власне запитання лишається настанова мовця на відповідну бажану реакцію тих, до кого звернено промову. Постає запитання, чому в агітаційно-політичному тексті так часто використовується питальна форма, що виконує іллокутивні функції вигуків або спонукального речення. Основна причина полягає в тому, що значення твердження та спонування до дії, виражені питальними реченнями, більш експресивні, забарвлені емоціями. А як відомо, експресія – один зі способів досягнення головної мети політичного тексту – привернення уваги. Емоційність мовлення у здійснюваних мовленнєвих актах відіграє важливу, а інколи й вирішальну роль у досягненні прагматичних цілей комунікації, заради яких і створюю-

ються мовленнєві акти, тому що в емотивно-експресивних варіантах висловлювання обсяг мовленнєвої інформації значно більший, ніж у нейтральних варіантах. Прагнучи справити ефект, переконати аудиторію у правильності своєї позиції, політик мобілізує свої емоції та емоції реципієнтів, у зв'язку із чим емоційно-оцінний, експресивний компонент висловлювання превалює над номінативним.

Експресивним актом іменуємо вираз, мета якого – створити уявлення про предмет спілкування, дати йому позитивну або негативну оцінку, сформувати у свідомості слухача адекватні уявлення про предмет спілкування. Зразковими дієсловами для експресивів Дж. Серль називає такі, як *дякувати, вітати, вибачатися, співчувати, жалкувати, вітати* [6]. До експресивів також належать акти оцінювання, пропозиційну основу яких становить настанова мовця. Експресиви становлять 12% від загальної кількості іллокутивних актів в аналізованій вибірці.

Тексти політичних виступів Дж. Байдена демонструють широку варіативність способів вираження експресивів: використання негативних оцінних слів у висловлюваннях, пов'язаних із війною, Росією та її політичним лідером, і оцінних слів позитивної конотації у висловлюваннях, пов'язаних з Україною, НАТО та США; інвертований порядок слів, за якого рематичний елемент стоїть на першому місці; риторичні питання.

Висновки. Як свідчать отримані дані, американський лідер не дає багато обіцянок (комісиви становлять у його текстах лише 5%) і майже не ставить запитань (квестиви становлять лише 7%): він упевнений у вибраному курсі, у підтримці аудиторії, перед якою

він виступає. Водночас Дж. Байден досить активно висловлює свої емоції (експресиви трапляються у 12% випадків), але використовує їх як додатковий аспект впливу, робить наголос на поданні об'єктивної інформації про наявний стан справ завдяки активному вживанню репрезентативів, частка яких становить 58% від усіх іллокутивних актів в аналізованому матеріалі.

Окрім того, у текстах промов Джо Байдена досить чітко виражена спонукальна функція, він звертається із закликами до аудиторії у 18% випадків. Велика кількість об'єктивної інформації, підкріпленої фактами, у промовах американського президента (маніфестованої репрезентативами) робить його позицію впевненою та непохитною. Політичний дискурс Дж. Байдена являє собою ідеальний баланс аргументованого інформування, спонукування та емоційності. Джо Байден дає обіцянки дозовано – натомість він обсипає фактами, що викликає довіру та вселяє впевненість у правдивості його слів і посилив. Промови Джо Байдена представляють його як людину дії, рішучого та безкомпромісного політика, який тримає світ під контролем.

Проведений аналіз засвідчив, що кількість використаних іллокутивних мовленнєвих актів визначається індивідуальними особливостями політика й особливостями мови у плані добору засобів їх лінгвістичної реалізації.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в дослідженні індивідуально-мовленнєвого аспекту риторики Дж. Байдена, спрямованого на окреслення специфіки задіяних американським лідером лінгвостилістичних засобів.

Література:

1. Гнатковська О., Назарко В. Мовний портрет американця в інавгураційних промовах президентів США. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*. Серія «Германська філологія». 2024. № 822. С. 119–130.
2. Деренчук Н. Мовний портрет сучасного українського політика : дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2018. 228 с.
3. Славова Л. Мовна особистість політика: когнітивно-дискурсивний аспект : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 358 с.
4. Жмаєва Н., Ткаченко А. Концептуальний аналіз когнітивної метафори у мовленнєвому портреті Дж. Байдена. *European congress of scientific achievements. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference*. Barcelona, Spain : Barca Academy Publishing, 2024. С. 637–642.
5. The White House. URL: <https://www.whitehouse.gov> (дата звернення: 05.01.2025)
6. Searle J.R. *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge : CUP, 1969. 203 p.

References:

1. Hnatkovska, O., & Nazarko, V. (2020) Movnyi portret amerykantsia v inavhuratsiinykh promovakh prezidentiv SShA [Language portrait of an American in inauguration speeches by US presidents]. *Germanic Philology Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*, № 822 (2020), S. 119–30.
2. Derenchuk, N. (2018) Movnyi portret suchasnoho ukrainskoho polityka [Language portrait of modern Ukrainian politician]. *Qualifying scientific paper*. Lutsk. 228 s.
3. Slavova, L. (2010) Movna osobystist polityka: kohnityvno-dyskursyvnyi aspekt [Language personality of politics: cognitive-discursive aspect]. *Monograph*. Zhytomyr: Ivan Franko State University. 358 s.
4. Zhmayeva, N., & Tkachenko, A. (2024) Kontseptualnyi analiz kohnityvnoi metafory u movlennievomu portreti Dzh. Baidena [Conceptual Analysis of cognitive metaphor in J. Biden's speech portrait. European congress of scientific achievements]. *Proceedings of the 12th International scientific and practical conference*. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain, S. 637–642.
5. The White House. Retrieved January, 5 2025, from <https://www.whitehouse.gov>.
6. Searle, J.R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press. 203 p.